

DE VORBĂ CU D-L I. PETROVICI.

II.

Fiindcă este vorba să evoc, prin fulguirea amintirilor personale, figura scriitorilor cu care m'am încrucișat în viață, și fiindcă am ajuns cu povestirea la epoca înscrierii mele la Universitate ¹⁾, mă gândesc că poate n'ar fi rău în prealabil să destin câteva rinduri «virtualităților» de scriitori, capetelor care făgăduiau să ajungă «ceva» în poezie, dar care nu s'au mai realizat ulterior pe linia străfulgerată în freământul adolescenței. Voi însemna numele citorva camarazi de liceu, care aveau sub pupitru caete tănuite, ba chiar ajunseseră să publice versuri, în revistele vremii, provocând în jurul lor o invidie, care totuși nu era lipsită și de elemente admirative.

Nu voi consemna evident între aceștia pe camaradul nostru mai mare Grigore Pișculescu, elevul bătrincios ce ne ocrotea ca o cloșcă, pe toți pușorii golași care ne strecuram prin găurile incintei internatului, pentru a ciuguli în livada literaturii.

Acest îndrăgostit de tot ce era slovă literară și de oricine îi părea atins de ambiția creatoare — fie dinsa cît de stingace pentru moment — este tocmai acela care s'a realizat pe deplin, ajungînd sub numele de Gala Galaction la o meritată notorietate literară. Și poate n'am avut satisfacție mai vie, decît atunci, cînd după scurgere de ani, am putut să răsplătesc atențiile delicate și niciodată plictisite ale blindului nostru mentor literar, ajutîndu-l, într'o conjunctură favorabilă, să se înscăuneze profesor la facultatea teologică din Chișinău, unde urma să transporte competența sa studioasă, elocința lui inspirată, însfirșit acea credință religioasă sinceră, care l-a făcut mai tîrziu să îmbrace o

1) Vezi «Însemnări ieșene», nr. 2, Februarie, 1940.

haină modestă de preot, ce parcă n'ar vrea să difere de aceia a unui popă simplu, dela țară.

În galeria «virtualităților», voi cita trei elemente interesante, cam de aceeași etate cu mine: Traian Alexandrescu, Alexandru Zamfirescu, Eugen Ștefănescu-Est.

Cu primul eram și concetățean, dar făcînd cîțiva ani școala secundară în localități diferite, ne pierduserăm unul de altul, pînă ce a venit și dînsul, intern la Sf. Sava. Mi se pare că acel care a tipărit mai curînd din noi toți, publicînd strofe corecte și binișor aduse din condei la «Adevărul literar» (vechea serie). Mai tîrziu a colaborat, pare-mi-se sub pseudonim, și în luxoasa revistă «Literatură și Artă Romină», unde i-au apărut vreo două poezioare cu poantă, una, în care se comparau jurămintele cu spuma unei mări răscolită de furtună, dar care se topește îndatăce marea se calmează, a doua zi, odată cu seninul unui nou răsărit.

Abia debarcat la București, Traian Alexandrescu, a răscolit cîteva săptămîni liniștea internatului nostru, povestind camarazilor, la intervale regulate, vizitele sale succesive la corifeii literaturii romîne din Capitală, ca A. Vlăhuță, Teodor Stoenescu, Teleor, etc. Așa cum istorisea dînsul lucrurile, îți făcea impresia că fusese primit «en égal» de toți acei maeștri, bucuroși să ia contact, dînșii, cu poetul viitorului, uimitor chiar de pe atunci...

Și totuși, după cît știu, a depus destul de repede pana poeziei lirice, croîndu-și drum onorabil în magistratură și barou. Aicea mai cu samă a ocupat locuri de cinste ajungînd, în anii din urmă, pentru cîtăva vreme, decan al baroului capitalei.

Alexandru Zamfirescu, astăzi moșier în Rîmnicu-Sărat, era o fire mult mai timidă și mai puțin pretențioasă, gata să se facă iederă în jurul unui trunchi mai trufaș. Mare admirator al lui Pierre Loti, avea o senzibilitate fină și — pentru scris — un vocabular bogat. În «Foaia pentru toți» iar mai apoi la «Artă și Literatură Romină», a scris mai multe strofe îngrijite, în genere fără idei, dar cu o eleganță descriptivă netăgăduită:

Lio, astăzi ești frumoasă, te-ai gătit de sărbătoare.
 Ți-ai prins mijlocul în bete și în fluturi de argint,
 Ți-ai scaldat buzele 'n rouă, ți-ai pus flori la cîngătoare,
 Și în părul tău de aur, alte flori de mîrgărint...

Nici dînsul n'a mai apărut în publicistică peste marginea adolescenței...

Avînd o claviatură mult mai variată, Eugen Ștefănescu-Est dispunea de o puzderie de talente: desenator, caricaturist spiritual și semnificativ, autor de poezii satirice și încercări de comedie, însfirșit poet liric, cu versuri îndăminatice și în genere dincolo de banal.

Colaborator de pe atunci la «Satira» și «Moș Teacă», foile umoristice ale timpului, a fost eliminat din școală, din cauza unui articol de batjocură, îndreptat împotriva unuia din pedagogii noștri, și, cum se întîmplă adesea, nu a celui mai rău dintre toți. Grație lui Ștefănescu-Est, am debutat și eu la «Moș Teacă» cu o poezioară epigramatică — dar fără răutate — în care zeflemi-seam ușor pe un coleg și pe care o rostisem de mai multe ori în clasă, în hazul general, așa că Ștefănescu a reținut-o în minte, și a putut-o trimite întocmai, doar cu o ușoară stîlcire la un vers.

Adeseori, ca să glumească, fabrica și poezii simboliste, cu expresii abracadabrante și neinteligibile. Era greu să-ți închipui atunci, că mai tirziu — atîta cît a mai stăruit în domeniul literar — va scrie «în serios» în genul acesta și va scoate chiar o broșură-două de poezii moderniste, cu care nu s'a putut impune totuși în literatura romînă, așa precum nu și-a făcut un loc nici în plastica desenului, unde avea dispoziții în adevăr remarcabile.

+ + +

Eliberat de zidurile internatului, am avut mult mai lesne posibilitatea să vin în atingere cu o parte din scriitorii noștri, prin simplul concurs al circumstanțelor, fără nicio sforțare din partea mea și fără să mă bag în oameni, ceiace este, hotărît, împotriva temperamentului meu. În privința aceasta, dacă ar fi să mi se scrie vreodată un epitaf pe mormînt, apoi cred că nici unul nu mi s'ar potrivi mai bine decît această simplă caracterizare: «Omul care n'a dat busna niciodată» (desigur, nici acolo, în groapă !)

Cum spuneam, prin simplul joc al circumstanțelor, și firește și grație înclinărilor mele intelectuale care mă apropiau mai mult de anumite cercuri decît de altele, m'am încrucișat în decursul vieții mele, începînd din anii studenției, cu feluriți scriitori, de primul sau de al doilea rang ca: T. Maiorescu, I. L. Caragiale, P. Cerna, Jean Bart, Haralamb Lecca, Șt. O. Iosif, Il. Chendi, O. Goga, C. Stere, G. Ibrăileanu — pentru a nu pomeni decît

de cei morți despre care se poate vorbi mai liber, în limita respectului pentru memoria lor...

Cred că d. Călinescu, în dragostea sa de inedit, are să mă dispenseze să stăruiesc și aicea asupra lui Maiorescu, Caragiale și Cerna, întrucît sacul amintirilor mele personale, în raport cu dîșii, l-am revărsat în alte împrejurări (a se vedea volumul meu despre T. Maiorescu, precum și articolele : Caragiale și P. Cerna în colecția «*Figuri dispărute*»).

Cîteva lucruri accesorii, aș mai putea totuși spune, chiar în legătură cu ei.

Cunoștința lui Caragiale am făcut-o atunci cînd am prezentat Naționalului din București poemul meu «*O sărutare*».

Marele dramaturg, membru în comitetul teatral, a primit însărcinarea să refere asupra lucrării și — cine știe ? — să pue definitiv la rezon cutezanța unui tînăr de șaptesprezece ani, care nici mai mult, nici mai puțin, avea pretenția nesocotită să fie jucat pe prima scenă a țării. Dar socoteala deacasă nu se potrivește cu cea din țirg. Caragiale s'a entuziasmat la citire într'o măsură în care a derutat nu numai direcția teatrului, dar și pe... autorul piesii. Mă întreb și astăzi ce-a putut să găsească în acea cataractă de versuri romantice, care oricît ar fi fost pealocuri de izbutite (dealtfel la reprezentație le-au prețuit și alții, ca de ex. H. Sanielevici, care a scris în «*Noua Revistă Romînă*», că sînt «pline de vervă și de avînt poetic»), nu lăsau loc destul acțiunii, ce rămînea săracă în peripeții ? Cred că o oarecare putere captivantă trebuie să fi avut sinceritatea arzătoare, care circula prin vinele poemului. S'a crezut de către unii că am împrumutat tale-quala subiectul din recuzita uzată a romantismului, și mi s'a reproșat că el este arhicunoscut. De cîte ori nu s'a mai cîntat amorul unui paj-băețandru, pentru stăpîna lui, o castelană care totuși își căuta, pentru dragoste, pe cineva de vîrsta ei ? Pe lîngă faptul că eu personal nu citisem subiectul nicăirea, în nicio tratare,— dar el izvorîse spontan din amărăciunile mele de adolescent, care, deși convins de bogăția mea interioară, mă vedeam din cauza vîrstei, neluat în samă de înconjurimea socială și în special de cine aș fi vrut. Aici era nodul tragediei, substratul real al tragediei dramatice din acel poem. Deacolo decurgeau un ton de sinceritate și note de experiență personală care, ajungînd la expresie poetică, au trezit interesul corosivului

autor dramatic, ce păstrase însă într'un ungher al sufletului un cult statornic pentru lirism.

Fapt este că am găsit în autorul «Scrisorii pierdute» un sprijinitor înfocat, care s'a făcut în patru, ca să se joace pieseta chiar în acea stagiune, cerînd Direcțiunii pe anumiți interpreți, ba pretinzînd la un moment dat — pînă cînd am renunțat eu însumi — ca rolul Castelanei, să se încredințeze însăși Agathei Birsescu, atunci pîcată din străinătate și încă în apogeul strălucitului ei talent.

Preocupat de ereditatea mea, îl văd într'o zi pe Caragiale cu ochii deosebit de bucuroși :

— Mă, tu ești nepotul lui Șerbănescu.

— Da.

— Apoi tu ai să-l întreci pe unchiu-tău !

Zgîndărit de curiozitate, mi-am permis să-l întreb :

— Dar cum ați aflat, domnule Caragiale ?

— Te-a văzut intrînd în birou la mine cumnatul lui Șerbănescu, Ștefan Murat, care-i casier la noi la finanțe (Caragiale era pe-atunci șef de birou la Regie). El mi-a spus-o și... să știi... ține și el la tine.

Premiera poemului, atașat ca «lever de rideau» la comedia «O căsnicie», a avut loc în sara de 21 Martie 1900. Înainte de ridicarea cortinei, am făcut o raită pe scenă, unde am găsit pe regisorul Gusti — alt entuziast al lucrării — luînd ultimele dispoziții. În clipa cînd priveam în sală, prin rotocolul vid al cortinei, și constatam, cu bucurie, prezența în staluri a mai multor colegi-studenți și a altor prieteni ca D. Nanu, Gurănescu, Gervescu, Zamfirescu, Ștefănescu-Est, etc., am fost acostat de actorul Petre Sturza cu vorbele următoare :

— Exact la fel cu dumneata, adică tot cu un act în versuri a debutat, acum treizeci de ani, un tînăr poet francez, François Coppée. Îți urez să ajungi mare ca François Coppée...

După puțin timp mi s'a spus să intru în sală, și m'am instalat într'o lojă neocupată. Curînd, cele trei lovituri, și cortina s'a dat laoparte, pentru a oferi sălii, cufundată în întuneric, priveliștea unei grădini exotice, c'o aripă de castel într'o parte, albind sub bătaia lunii.

Versurile au început să curgă, scenele să se dezvolte. Starea mea sufletească nu era ușor de definit. Inima nu-mi bătea parcă

în neorînduială, însă auzul avea ceva împăinjenit, ca acel al unui cap care vuese de chinină. Din toate lamentările pajului, rînd pe rînd chinuit de desavantajele vîrstei, de lipsa de ecou a aluziilor sale, în sfîrșit de teribila descoperire că adorata lui așteptase un amant, dela care nimic nu-l mai poate mîngîia, apoi din explicațiile pe care le dă stăpînei sale, care îl găsește înjunghiat într'un rond de flori; rar se desfăceau cîteva versuri, pe care le auzeam mai limpede și îmi mai redau încrederea într'o plăsmuire de care îmi legasem alîtea nădejdi!

Din avalanșa de versuri, căzute de pe buzele pajului, cîteva, ici-colo, izbuteau să-mi rămîie familiare, cu tot susurul lor străin:

Cum s'aduc din vis pe buze țelul tainicei sperări,
Căci sint mic pentru iubire, mare pentru desmerdări ?

Sau :

Tu fire care nu știi de 'n sinul tău există
Ființa mea ursită deapururea la chin,
Cu degete vrăjite cum mîngîi fruntea-mi tristă
Și inima-mi zdrobită cu zîmbetu-ți blajin.

Din cer revarsă-ți lună, lumina ta albastră
Copaci întindeți brațul, de paseri plin, spre ea,
Și dați-mi voi iubirea nesimțitoare a voastră,
Căci cei ce-o simt, zădarnic !... nu vor ca să ne-o dea...

Tot așa acest pasaj, după producerea catastrofei :

Pentruce în lume Doamne ! faci atîta nedreptate ?
Pentruce aceste raze care tremur' argintate,
Pentru el să fie farmec, pentru mine chin amar ?
Și miresmele acestea ce din sin de flori răsar,
Al său suflet să-l îmbete, iar pe-al meu să-l otrăvească ?
Pentruce acești ochi negri către dînsul să zimbească
Iar în fața mea să fie sterpi de calde mîngieri ?
Dece-i dai lui fericire, mie lacrimi și dureri ?

Piesa se apropia de sfîrșit, și pe cînd mă gîndeam cu îndoială la ce se va întîmpla după căderea cortinei — deși la un moment avuseseră loc aplauze încurajante, la scenă deschisă — un ultim grup de versuri mi-a răzbit mai lămurit timpanul :

Numai eu în noaptea asta eram singur și stingher.
Luna desmerda pămîntul surizîndu-l blînd din cer,
Subt a arborilor ramuri umede de-a nopții rouă
Păsărelele-adormite stăteau două cite două.
Florile-ascundeau în sinuri fluturașii mititei,
Pin' și floarea... cea mai floare și-avea fluturile ei.

Cortina a căzut puțin după aceia într'un ropot de aplauze. Pină să ajung eu pe scenă, perdeaua se ridicase de două ori. Apucat voinicește de mână de cele două interprete, am ieșit și eu la rampă de trei-patru ori, mulțumind cu un gest la care mă gândisem dinainte, dar pe care sînt convins că nu l-am făcut întocmai, ci așa cum a dat Dumnezeu. Abia au conținut aplauzele și viorile au început să se înstruneze (pe vremea aceea cînta orchestra între acte), că iată irupe pe scenă bătrînul Petre Grădișteanu, cu autoritatea lui de fost director și se năpustește cu o ploaie de săruturi asupra pajului (jucat, evident, de-o actriță), după care se îndreaptă către mine, cu mîna întinsă :

— Te rog să traduci în romînește, pe *Le Passant* a lui Coppée... idilic ca și poema dumitale.

Iarăși Coppée ! Firește nu putea nimic să mă supere, în această analogie cu un poet pe atuncea glorios. Toată grija era după debut, să continui a sui spre înălțimile sale și să egalez într'o zi notorietatea sa poetică.

Cu toate urările, lucrul nu s'a întîmplat, eu apucînd curînd o altă cale decît cea a poeziei. Totuși, cel puțin în ce privește teatrul, unde unii stabiliseră oarecare potrivire între debutul meu și al poetului francez, astăzi lucrurile au început să semene iarăși.

În toamna anului 1902 (împlinisem abia douăzeci de ani), dispunînd de oarecare fonduri neprevăzute și avînd, poate, presentimentul obscur al lichidării mele ca poet (efectiv dela acea dată n'am scris mai mult de zece-douăsprezece poezii), m'am hotărît să adun laolaltă tot ce scrisesem în versuri și să alcătuiesc un volum. Sub titlul psihologic «*Un colț de viață*», am întocmit o cărțuție care cuprindea strofele mele lirice majoritatea publicate în «*Noua Revistă Romînă*», a profesorului meu C. Rădulescu-Motru), apoi poemul «*O sărutare*» și în sfîrșit o altă piesă într'un act «*Pe urma tertărit*», cu vreo trei ani mai tîrzie decît cea precedentă. N'am știut niciodată ce părere a avut Carageale despre a doua mea poemă. Deși i-am trimis volumul, pe care i-l închinaseam lui în întregime, ne-am văzut, după asta, foarte tîrziu, nu mi-a pomenit nimica și nici eu nu l-am întrebat nimic.

Lui Maiorescu, însă, în a cărui intimitate urma să pătrund fără zăbavă, i-a plăcut incomparabil mai mult piesa din urmă, decît «*O sărutare*», care n'a reușit să-l încînte mai deloc.

A doua poemă dramatică, cu acțiunea tot sub cerul sudic, nu pleca dela stări trăite, ci dela o *idete*, căreia am căutat să-i dau veșmintul unei acțiuni. Piesa aceasta avea să se joace la București, în rolul principal cu Aristizza Romanescu, extrem de doritoare să creeze rolul eroinei, de care se îndrăgostise le lectura lucrării. Greutatea era că o piesă într'un act trebuia, la reprezentare, agățată de alta, nici prea scurtă, nici prea lungă, ceiace a constituit un obiect de lungi tirgueli, între mine și directorul Șt. Sihleanu (care de altfel îmi reluase, cu multă bunăvoință, «*O sărutare*») pînă cînd marea Aristizza s'a retras dela Național, iar eu am lăsat lucrurile baltă. «*Pe urma tertărit*» s'a jucat abia după cîțiva ani, la Naționalul din Capitala Moldovii, unde mă stabilisem ca foarte tînăr profesor. În locul Aristizzei, în care văzusem cea mai ideală întrupare, am jucat rînd pe rînd, Maria Filoti și... Agatha Birsescu.

Fără să fi ajutat cu ceva la notorietatea mea locală, fiindcă în Iași mă semnalasem mai bine pe alte tărîmuri, reprezentarea acestei piese a contribuit la numirea mea ca membru în comitetul Teatrului Moldovenesc, în Ianuarie 1909.

Dar să revenim la volum.

Îndată ce au eșit primele exemplare de sub teasc, am trimis unul acasă, lui Maiorescu, cu o dedicație, cîstit admirativă. Eram de trei ani elevul lui, la Universitate, nu lipseam o singură lecție, iar el mă știa dela examene. După ce am lăsat să treacă vreo zece zile, i-am tăiat drumul într'o sară, pe cînd ieșea dela curs și l-am salutat adînc. Era gata să-și vadă de cale, cînd, deodată, aducîndu-și aminte, s'a întors brusc cu fața la mine. M'a întrebat dacă eu sînt autorul volumului «*Un colț de viață*», iar după răspunsul meu afirmativ mi-a adăugat : «Aș vrea să-l discutăm împreună. Vîno Duminică, la mine, pe la nouă dimineața.»

Intervalul de două zile, pînă Duminică, l-am străbătut într'o neliniște crescîndă. Aveam, totuși, convingerea că scrierile proaste se aruncă la coș și nu se invită autorul ca să-i spuie că-i un nerod.

Ajunul zilei de Duminică mi-a adus o încurcătură : s'a anunțat examen la Dreptul Comercial, unde urma să mă prezint și eu. Fie ce-o fi, am zis, chiar de voi pierde sesiunea de examen, dar trebuie să mă duc la Maiorescu !

Fix la ora nouă, am sunat la locuința magistrului ; mi se

deschide ușa pridvorului, abia crăpată pînă la declararea numelui, și sînt introdus în salonașul de primire, unde pe masa lucioasă ca oglinda, am zărit numaidecît volumul meu, c'un creion ascuțit alături și c'o pereche de ochelari deasupra, pe coptetă. Instrumentele disecției erau deci pregătite!

În cîteva minute, Maiorescu își făcu apariția și ne așezarăm în jurul mesei. Fraza cu care și-a început observările mi-a rămas așa de vie în minte, c'o pot reproduce neschimbat: «Am citit poeziile d-tale lirice (deocamdată numai atita) și am rămas cu o impresie stranie: am găsit lucruri așa de minunate stînd alături de multe altele banale, încît mă întreb dacă nu cumva ele n'or fi reminiscențe... Nu cumva ești un caz de memorie perfidă, care împrumută fără știre?».

Am protestat c'o energie care se învecina cu vehemența. Contam fără șovăire pe fidelitatea memoriei mele, tot atita cit și pe onestitatea mea. Apoi îmi aminteam așa de bine cit chin îmi dăduseră unele strofe și prin cîte forme intermediare au trecut! Știu c'am încheiat cu această întrebare, spusă pe un ton aproape tăios:

— D-voastră, domnule profesor, v'a amintit precis vreun vers dela mine de versuri dela alți autori?

— Oh! nu, asta nu... era vorba numai în princip.

— Atunci m'am liniștit deplin. Dacă cineva cu lecturile d-voastră literare, așa de vaste, nu poate identifica modelul versurilor mele, apoi probabil că nici nu există, și ele au răsărit direct din mintea mea.

Magistrul n'a mai insistat, și a început să ia cartea filă cu filă, în timp ce eu ascultam cu urechile ciulite...

O singură considerație prealabilă a mai precedat analiza succesivă a poeziilor: m'a întreat dacă sînt dispus să țin socoteală de observațiile sale, ori fac parte din orgolioșii care n'au trebuință de sfaturile nimănu. Ș'apoi ca să mă convingă de valoarea disciplinei, chiar la elaborarea poetică, îmi spuse insinuant: Pe Eminescu l-am trimis de paisprezece ori acasă, cu *Luceafărul*, pînă mi l-a adus în forma lui perfectă. Și Eminescu s'a supus...

N'am să relatez evident toate observările care au întovărășit șiragul poeziilor mele. Oricît de bine le-aș fi păstrat în minte, și oricîtă valoare ar avea comentariile unui critic ca Titu Maiorescu, de data aceasta, ele au fost făcute pe marginea unei

cărți efemere, ieșită de mult din circulație, așa că ar fi prea inactuale. Pot spune numai că bucată cu bucată, maestrul devenea mai afectuos, iar la una din ele a făcut o corelație — care parcă îi provoca plăcere — cu unul din aforismele lui. Ajungînd la poezia «*Cult de altar*» se opri o clipă, spunîndu-mi: «A l... iată o poezie interesantă, chiar foarte interesantă», și în-țepu s'o citească cu glasul lui melodios:

Întăi veneau strofele elegiace:

Trecu o zi de chinuri grele,
O zi de cînd ai devenit,
Din raza fericirii mele,
Văpaia dorului cumplit.

De cînd în aier gol de șoapte
Trecui din aierul de ieri,
Și diatr'a părului tău noapte,
În noaptea veșnicei dureri.

Te-ai dus... și totuși îmi stă 'n minte,
Că ai glumit ori c'am visat
S'aștept tot să te văd cuminte,
Sau eu din somnu-mi deșteptat.

Pe urmă venea ideia că ființa plecată corespundea exact unui vechiu vis, unui idol aprioric care crescuse din mintea poetului. De aici tragedia despărțirii.

Tu n'ai făcut decît să 'nflăcări
Pornirea vechii adorări,
Și 'n sărutări pline de flăcări
Să schimbi timide sărutări.

Acum te duci l... și cum cu tine
La fel, nu este alt chip viu,
Pricep că templul vechi din mine
Va sta de-apururea pustiu.

Și știi că lumea o să-mi zică:
...Nu plînge ...s sute de femei,
Tu chiamă-ți una, te-aridică
Și dă-te pradă gurei ei».

Dar n'am s'o fac în vecl... Că-mi pare
Că este mult mai mîngăios,
De cit Christos fără altare,
Altare fără de Christos.

Maestrul își desfăcu ochelarii și privi în gol: «Da, unii vor găsi poate versurile dela urmă un paradox. Eu însă traduc ideia d-tale astfel: în viață, nu scopul este lucrul cel mai important, ci mijloacele, nu scopul justifică mijloacele, ci acestea regulează valoarea scopului. Și aci ai perfectă dreptate!»...

N'aș putea să afirm că magistrul interpretase exact ideia mea (care spunea în esență că decît o realizare sarbădă, este preferabil un vis frumos, fără realizare). În orice caz, versurile mele îi făcuseră prezentă în minte o idee scumpă lui, de mult formulată aforistic, necesitatea de a se răsturna fraza jezuiților și a se pune «mijloacele» deasupra «scopului».

Trec peste alte amănunte ale zilei, notînd că bilanțul acestei neuitate ședințe a fost că am părăsit casa lui Maiorescu, într'o stare de plăcută beție sufletească și, mai ales, cu privilegiul rar de-a mă mai întoarce și de a-l vizita, în principiu, cît de des...

Fiîndcă stau și ei în oarecare legătură cu volumul «*Un colț de viață*», — pot trece cu firul amintirilor, la Iosif și la Chendi.

Cu Iosif am făcut cunoștință la tipografia Filip, tocmai în zilele cînd îmi imprimam volumul. Îl cunoșteam vag ca figură și ceva mai precis ca poet, neapărat de valoare, însă în notă minoră. De aproape, mi s'a părut un tip ursuz și am fost destul de surprins cînd l-am văzut că se apropie de mine. După ce-și luase toate informațiile asupra identității mele, a venit să se prezînte și să-mi spuie următoarele, cu vocea lui stînsă și parcă după somn:

— Vlahuță și Coșbuc își păstrează firma la revista «Sămănătorul», însă nu se mai ocupă. De fapt va conduce el, Iosif, revista și e în căutare de colaboratori buni. Spre mine l-a îndrumat Caragiale, îndemnîndu-l să nu mă scape. Mă roagă să-i dau ceva la revistă. Dacă volumul meu n'ar fi paginat gata, ar fi fost bucuros să reproducă în revistă o poezie-două, anunțînd apropiata lui apariție.

În orice caz conversația s'a isprăvit c'o stringere de mînă cordială, cu un volum cu dedicație, ce i l-am putut oferi chiar atunci, cu făgăduială de colaborare din parte-mi și așa mai departe.

Zorile radioase ale acestei amicitii s'au întunecat însă foarte curînd. Iosif era un suflet închis și captiv al unor vechi

prietenii ermetice. La cafenea, la Imperial, unde mergeam amîndoi, după amiază, n'am stat niciodată la aceeași masă, el avînd colțul lui de ardeleni, unde pășea glonț și unde, evident, nu m'a invitat niciodată. Vorbînd într'o zi despre volumul meu, mi-a spus că nu i-au plăcut poeziile lirice, dar în schimb că nu i-a displicut teatrul. În «Sămănătorul» nu se va face nicio recenzie, dar în schimb amicul său Chendi (care se ocupa cu critica literară) va scrie ceva în «Convorbirile literare».

În condițiile acestea, colaborarea mea rămînea în suspensie, mai ales că nimeni nu mai stăruia.

Așa ar fi continuat de sigur lucrurile, dacă ambiția mea jignită nu s'ar fi gîndit la o reacțiune: să ofer brusc o poezie, pe baza propunerii inițiale, deși căzută în desuetudine, oarecum să forțez ușa «Sămănătorului», lăcătuită sub nasul invitațiilor.

Într'o zi, sosesc la «Imperial», în buzunar cu o bucată epică, intitulată «*Poveste*». La masa ardelenilor nu era pentru moment decît un... moldovan: poetul D. Anghel, care îmi făcuse impresia că are și dînsul un cuvînt la conducerea revistei. Îi înmînez poezia și îl las să o citească, trecînd la altă masă, alături. Între timp sosește și Iosif, se așază lîngă Anghel și aud cum acesta îi laudă poezia, aproape superlativ. Mi se fac semne admirative... și mi se anunță publicarea ei apropiată.

A și apărut la loc de onoare în numărul următor, pentru ca după treizeci și cinci de ani, cînd nu mă mai gîndeam deloc la dînsa, s'o revăd parțial reprodusă și cu vorbe măgulitoare de laudă, în ultimul volum de Istoria literaturii romîne a d-lui Nicolae Iorga. Am mai publicat la «Sămănătorul» încă două poezii: *Primul fior* și *Vulturul*. Ajunsesem de altfel la marginea extremă a îndeletnicirilor mele poetice, și n'aș avea decît să reproduc strofa inițială a ultimei poezii, ca să produc o dovadă că mi-au lipsit darurile poetice esențiale:

In ater sus, de cer aproape, cercetător pe-o zare lungă,
Vulturul scrie cercuri line, cu aripile nemișcate
Își ride el de bieții oameni ce—acolo nu pot să ajungă,
Zădărniciți de-o slabă minte și 'ngreuați de vechni păcate.

Aceasta o afirmam cu patru-cinci ani înainte de invenția aeroplanului. Și intrucît se zice că poeții au tocmai darul profetic, omul care a putut să scrie versurile de mai sus, chiar în preajma mării descoperiri a zborului omenesc, a dat, cred, cea mai sigură

probă că n'a fost poet adevărat, și că cea mai cuminte hotărîre era să se lase de poezie !

Cîteva amintiri acum în legătură cu calitatea lui Iosif de student al facultății de litere, unde s'a înscris tîrziu, fiind mult mai vîrstnic decît seria lui. Probabil că nici n'a făcut aceasta, decît pentru a ocupa, cu mai mare șansă locul de custode al bibliotecii dela Fundația Carol I-*iu*.

De voie, de nevoie, Iosif s'a văzut antrenat de obligațiile calității sale de student și a trebuit să se prezinte după un an la examenul de logică, la Titu Maiorescu, unde asista aproape tot atîta lume, ca la curs. Examenul a fost lamentabil, iar magistrul, c'o asprime la care nu m'am așteptat față de un poet pe care îl prețuia, i-a spus că-i dă o bilă roșie, dar să-i promită că nu va urma *filozofia*. Eșecul lui Iosif s'a mai îndulcit puțin, prin căderea la același examen, îndată după el, a altui poet, Ștefan Petică, ale cărui răspunsuri au fost categoric stupide.

Nu știu pentruce, dar dela această întîmplare, la care fusese martor, rămăsesem cu ideia că poezii de carieră nu se pot inhăma la studii regulate și mai ales la discipline abstracte.

Așa se explică teama cu care vreo doisprezece ani mai tîrziu, fiind eu însumi profesor de logică la Universitatea din Iași, am întovărășit chemarea la examen a poetului G. Topîrceanu, care deși nu mai era la vîrsta reglementară se înscrisese și dînsul la Facultatea de Filozofie. Înă istoria nu se repetă totdeauna. În ciuda presupunerilor mele, Topîrceanu n'a reprodus cazul Iosif-Petică, ci, dinpotrivă, a încîntat, și asistența și pe profesor, cu pregătirea temeinică și cu sprinteneala dialectică, ce îl făcea să sară ca o veveriță pe vîrfurile fragile ale abstracțiunilor. Era altă structură spirituală și alt mod de-a înțelege ambițiunea !

În sfîrșit, tot în legătură cu calitatea sa de student trebuie să amintesc sistematica întreprindere sentimentală a colegei sale Natalia Negru, de loc din Buciumenii județului meu, Tecuciul,— o jună ambițioasă care începînd cu tîrcoale mai nedefinite, și-a strîns succesiv asediul asiduităților sale, pînă ce poetul i-a devenit logodnic și în urmă soț.

În cadrul acestor manevre strategice, se poate situa și conferința acestei studente, la seminariul de Estetică al d-lui M. Dragomirescu, despre sugestiva poezie «Doina» a lui Șt. O. Iosif :

«Se tinguiesc
Tălângi pe căi,
Și neguri cresc
Din negre văi,
Plutind pe munți..

La făgădău,
La Vadul-Rău,
Sus, la răscruci,
Vin trei haiduci
Pe cai mărunți..» etc.

A fost o apologie entuziastă, de față fiind și poetul, care stătea pitit în fundul clasei. Profesorul M. Dragomirescu obișnuia sistemul ca să desemneze, la fiecare conferință, un critic din oficiu. M'am pomenit că mă desemnează pe mine în această împrejurare și mi-au trebuit toate abilitățile, să mă sustrag cu câteva generalități anodine, care în fond nu aveau altă semnificație decât aceia de-a nu avansa prea mult într'o arână, unde fusese vorba mai puțin de critică estetică, cât de operații sentimentale, cu țelul foarte lucid. Ce aveam eu să caut ca strein, și să încurc ițele, pe un teren care în fond avea altă destinație și aparținea unei familii «în spe» ?

Cîteva cuvinte și despre Ilarie Chendi. Spusesem că la cafeneaua dela «Imperial» cițiva ardeleni, pe care îi onora citeodată și prezența falnică a lui Aurel Popovici, aveau o masă a lor, unde aș fi putut să mă strecor și eu citeodată dacă aș fi avut aptitudini mai mlădioase și mai ales modestia unui biet ucenic. La această masă venea regulat și Chendi. Cunoștința i-am făcut-o prin Iosif și dela prima conversație am văzut cită încredere avea în sine și în judecățile lui literare. Recenzia pe care a publicat-o în «Convorbiri literare» despre volumul meu avea același punct de vedere ca și Iosif, formulat firește mai tăios. În poeziile lirice păcătuiam sistematic—spunea dînsul—printr'o manie de sentințe aforistice și mi se atrăgea atenția prietenește că nu poeții tineri sînt cei mai calificați să formuleze maximele cele mai înțelepte. În schimb mi se laudau cele două piese, pentru versul lor «bărbătesc» și «puternic» precum și pentru «tehnica lor îndemnatică». Ca încheere mi se recomada să stăruiesc în direcția genului dramatic.

Această recenzie—severă într'o privință și amabilă într'alta—n'a avut nicio consecință asupra relațiilor noastre, care s'au

tot îngustat zi cu zi, printr'un proces de evoluție lentă și normală, pînă la punctul de-a ajunge la evitarea salutului, de citeori era cu puțință. Ca încheere pot să povestesc următoarea întâmplare nostimă :

Intr'o zi mă întilnesc cu prietenul meu Andrei Naum, poet uitat pe nedrept, ale cărui versuri postume (Naum a murit pe cîmpul de onoare, la Mărășești) ar fi meritat măcar o mențiune din partea criticilor noștri literari. (Eu, mi-am făcut datoria vorbind despre el la Universitatea-Radio, dar ce însemnează umila mea părere, față de acea a criticilor cu caftan ?).

Așa dar într'o zi mă întilnesc cu Naum, care era în buni termeni și cu Chendi. De cum îl văd, am simțit că are să-mi spuie ceva, prin modul în care își trăgea musteața deasupra buzelor sale pornite să zîmbească.

— I-am făcut-o transilvăneanului, îmi zice Naum. A venit vorba despre tine și mi-a spus : «Nu zic, o fi băiat bun și om de viitor,—dar nu știu ce are de stă bățos, parcă toată lumea e a lui». Hei, nu știi ce i-am spus ?! Apoi cum să nustească mîndru, dacă în neamul lui un strămoș după tată a fost vornic, iar altul după mamă, paharnic.

Spunînd aceasta, Naum izbucni în hohot.

— Ei ! și ce-ai urmărit cu baliverna asta ?

— Să crezi că l-am impresionat, îmi răspunse convins Naum. Ardelenii țin mai tare la ranguri cit noi. Pentru dinșii e mare lucru un fișpan, necum un vornic...

(Va continua).
